

Ірина Пустиннікова

ДЕРЕВ'ЯНА ГОТИКА МАРАМОРОШУ

Хустський район. Неподалік Гутинський хребет вулканічних Карпат — прикордонних гір. Райцентр лишається позаду. За вікнами автобуса вервечкою тягнуться села: Сокирниця, Крайниково, Данилово, Олександрівка... В кожному як оберіг, як пам'ять про минулі часи височіє дерев'яний храм. Всі вони (а їх лише чотири) на сьогоднішній день для карпатського регіону унікальні своїми готичними силуетами. Тож недаремно правобережжя Тиси поблизу Хуста називають "Долиною шедеврів".

СПАЛЕНА БЛИСКАВКОЮ

Чверть тисячоліття тому Марамороський комітат (а саме так тоді називалася Хустщина) мав понад сотню дерев'яних храмів. У XIX столітті їхня кількість зменшилася більш як удвічі — на зміну прийшли муровані. Зараз в районі залишилося чотири дерев'яні церкви. Термін "готичні" тут досить умовний. Йдеться, швидше, про закарпатські варіації на тему готики. Ці споруди розташовані неподалік одна одної, в сусідніх селах. Всі чотири — зразки поєднання традиційної української архітектури із західноєвропейською. Був і п'ятий храм, теж не далеко — у Стеблівці. Кажуть, найгарніший з усіх. Наймолодший — з 1797 року. Згорів у 1994-му. У будівлю начебто влучила блискавка. Не врятував споруду і громозвід. Втрачений архітектурний шедевр світового рівня, побачити який приїздили туристи з Угорщини та Чехії, вже не повернеш. Але тепер важливо зберегти ті, що вціліли...

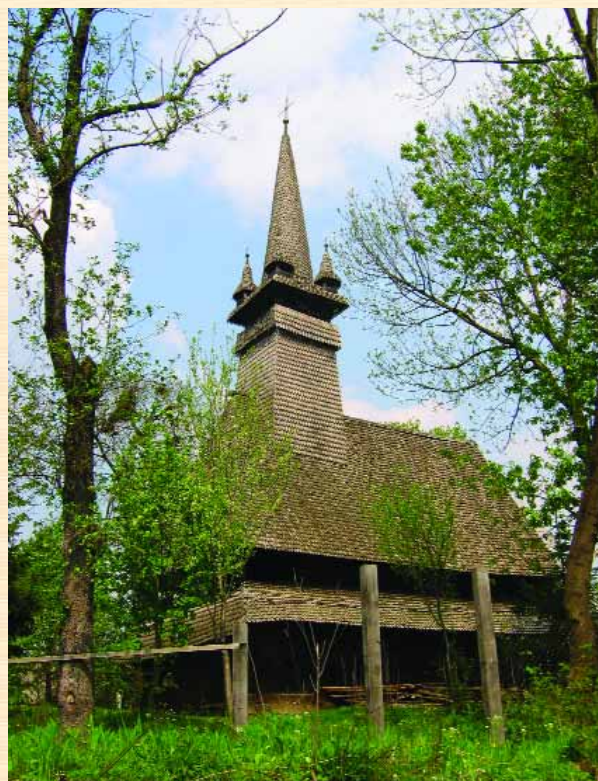

Фото автора

СОКИРНИЦЯ

Найближче село від Хуста. Про те, звідки взялася назва поселення, оповідає давній переказ. Ще коли на місці сучасного села був густий ліс, ховалася в ньому ватага опришків, що грабували подорожніх на шляху із Солотвина до Хуста. Їх ватажок називався Сокирка. Якось захотів він напитися води, під'їхав до власноруч викопаної

криниці, а кінь раптом перелякався, здивився і скинув вершника просто у глибокий колодязь. Сокирка і втопився.

Зажурені опришки лише й сказали: “Не криницю собі викопав Сокирка, а могилу”. Засипали колодязь разом із тілом ватажка, а місце стали називати Сокирковою криницею.

У самому центрі села, поруч із мурованим православним храмом, сільрадою та поштою, пронизує високим шпилем небо дерев’яна Миколаївська церква. Тільки й видно з дороги, що той шпиль — нові споруди щільним кільцем обступили стареньку церкву. Підходиш ближче — із зеленого затінку вигулькує спочатку дзвіниця у бойківському стилі, а потім уже і сам храм. На дубовому зрубі викарбувано — 1709.

Щоправда, фахівці стверджують, наче це лише дата перевезення будівлі з села Шашвар на Виноградівщині, де її звели сто років перед тим. (Отже, нижня частина храму — до першого залому — може невдовзі святкувати 400-річчя). Раніше в Україні практика купівлі церков була досить поширеною. В Сокирниці церква змінилась: зі скромної, криїтої соломною будівлі хатнього типу перетворилася на храм зі стрімким шпилем. Це вже потім, побачивши всі чотири церкви, розумієш, чим відрізняється сокирницька. Вона ширша і нижча. На стінах зовні розміщена ціла колекція дерев’яних хрестів, а от розписи інтер’єрів не збереглися. Храм — єдиний з четвірки — не діючий. Щоб оглянути його, ключі можна попросити в людей, що живуть через дорогу.

ХРАМ ДРУГИЙ

Сусіднє село — Крайниково. Тут доведеться трошки поблукати в пошуках церкви, адже розташована вона далеко від траси. Дорога приведе до мурованого храму, поруч з яким підноситься дивна споруда, яка нагадує чи то космічний корабель, чи то лицаря в лискучих латах. Але про цю химеру — згодом.

Михайлівська церква зведена з величезних дубових колод у 1668 році. Саме на неї орієнтувалися майстри, коли зводили дерев’яні храми в сусідніх селах. Навколо — дуби-ровесники. Таких тут в XVII столітті, певно, росло чимало. З них і збудували храм. Підходимо до затишного ганку, прикрашеного різьбленим орнаментом із символічним зображенням сонця по центру.

Два хлопчакі зголошуються провести до хати Антона Хвуста, дяка храму. “Діда Антона тут всі знають!” — кричать вони, підстрибуючи і переганяючи нас. За кілька хвилин серед дубів з’являється жвава, хоча й згорблена постать. Старечі очі з-під старого капелюха дивляться спокійно і трохи втомлено. Дідусь каже, що туристи часом заїжджають сюди, аби помилуватися храмом. Але стан споруди майже катастрофічний. Реставрували його у 1971 році. Хоча, дивлячись на зелений від моху високий дах, можна подумати, що святиню не ремонтували від початку її існування.

Відчинені двері церкви — як вхід в іншу епоху. Східну стіну вкривають автентичні розписи XVIII століття, наївні та щирі. А який цікавий старий різьблений іконостас! Дяк запрошує оглянути й захрестя — кімна-

ту збоку вітваря: “Та не бійтеся, це тільки православні не пускають туди жінок, заходьте...” Тут вже роздивитися розписи значно важче: вони, вицвілі з плином часу, стали майже непомітними на фоні яскравих риз.

Церкву віддали греко-католикам кілька років тому. Громада маленька, якихось півтора десятка родин, та кожної неділі у крайниківський храм приїжджає священник. Не вистачає грошей на відновлення даху. Громозвід блаженський. А поруч з храмом, як застереження, — скелет пораненого блискавкою дуба.

За словами Антона Хвуста, якщо гроші на ремонт знайдуться, громада не дозволить забілити старі фрески. Це ж пам’ять віків. Ще за Чехії хотіли забрати церкву до Праги, і забрали б, якби не війна. А по війні влаштували тут сільський музей.

З’ясувалося і походження незрозумілої бляшаної споруди. Дзвіницю Михайлівської церкви (1668 року) перемістили на подвір’я православного храму та покрили бляхою. Мабуть, щоб не дошкуляв вигляд старого дерева, що аж волає про реставрацію.

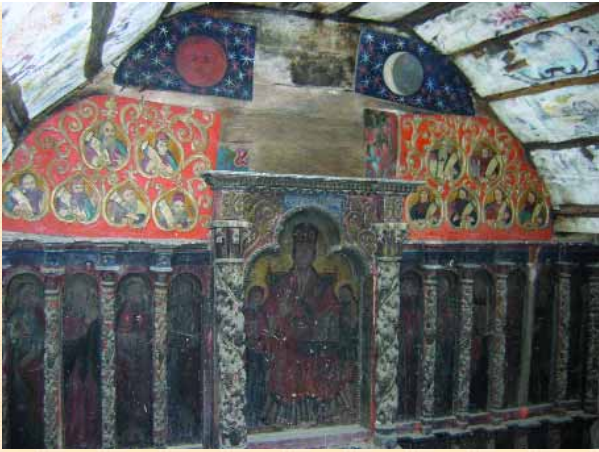

ОЛЕКСАНДРІВКА

Саме туди прямував перший-ліпший зупинений на трасі автобус. Отже, Данилово залишаємо наостанок і прямуємо на екскурсію до церкви святої Параскеви. Будівлю видно здаля: храм стоїть на невисокому пагорбі, як на постаменті. Винятково гармонійні форми святині виглядають рукотворним продовженням м’яких невисоких гір, серед яких розкинулася Олександрівка. Динамічна композиція об’ємів церкви святої Параскеви зростає від чотириколонного низького ганку до 25-метрової вежі, прикрашеної декоративними башточками.

Знову довгі пошуки ключів. (Вузлик на пам’ять: їх слід шукати або в учительській, або в пані Ольги Гарадзей, вчительки історії. Вона ж проведе й невеличку екскурсію церквою). В храмі, як і за радянських часів, розміщується сільський музей, куди приводять не лише туристів, а й місцевих школярів. Не важко вгадати, які саме експонати користуються у дітлахів найбільшою популярністю. Це не вишукані вишиті сорочки і не старі праски, зібрані в музеї. І навіть не унікальні розписи від 1799 року, що вкривають майже кожен сантиметр стін церкви, — а стенд з бонами (грошовими купюрами), які в різні часи ходили в Мараморші. Тут і австро-угорські, і чеські, і румунські, і радянські гроші. Через купюри — до знання історії краю. Хай так. Шкода лише, що особливо престижним для хлопчаків вважається бити вікна церкви-музею. Взимку через діри в шибках до храму налітає сніг, вкриваючи вішаки з народним вбранням та полиці з експонатами. Добре, хоч вікна затягли сіткою.

Пані Ольга каже, що минулого року зустрічали селяни гостей з Києва та закордоння: в церкві проводилась наукова конференція. Природно, з питань відродження храму. Читали доповіді, робили обміри, фотофіксацію, обіцяли видрукувати книгу, присвячену Олександрівці. ...Але вікна так і стоять не засклені.

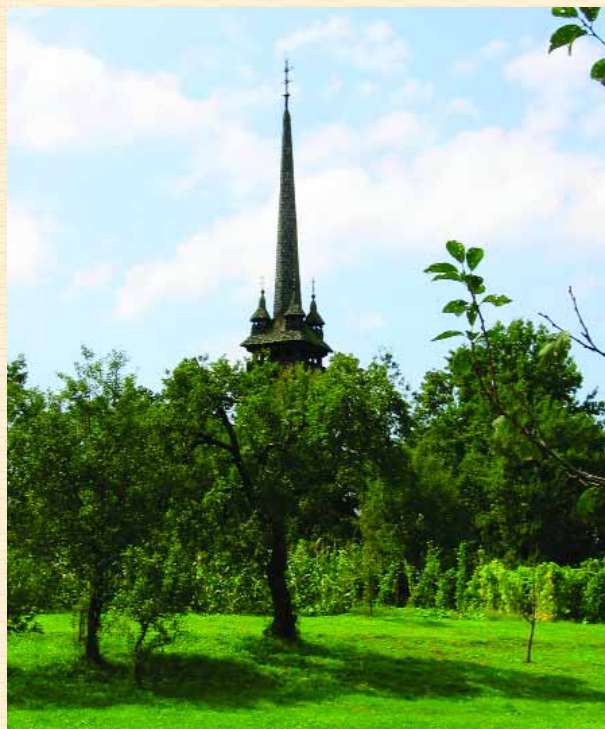
Тим часом роздивимося розписи, виконані “Стефаном маляром Теремельським”, про що читаємо на стіні. Невисоке приміщення бабинця “заселене” фігурами добрих і злих жон, войовничих лицарів, а ще — чотирьох чортів — вершників Апокаліпсису. У першого в руках — лук, у другого — меч, терези тримає третій, а четвертий, під яким кінь-привид, здається, тікає від роззявленої червоної пащі, що наставилася з-під землі. Деякі сюжети лише вгадуються, інші ж чудово виділяються на світлому дереві своїми коричнево-червоними та синіми кольорами.

Неподалік вітара розмістилися святі. Чим ближче до стелі, тим гірше збережені розписи: занадто вогко. Хоча дещо розгледіти можна, особливо з хорів: ось Голгофа, ось якийсь монстр з десятком ніг, а це, здається, ангел. Стеля теж розписана, але там рівень збереження фресок просто жа-

людний. В захристії святі Миколай, Никифор та Іоанн Златоуст роздивляються зразки закарпатського ткацтва.

З усіх чотирьох церков в олександрівській чотириярусній іконостас зберігся найкраще. Як і дзвіниця. І храм на цьому місці, кажуть, стояв ще у XV столітті.

ДВА ВИДИ РЕСТАВРАЦІЇ

Рушаємо пішки в сусіднє село Данилово. Вежу найвищої з усіх церков, Миколаївської, видно здалека. Зводили її у 1779, коли в більшості сусідніх сіл вже стояли схожі храми. Стрункий конус шпилью домінує над пагорбом, де спорудили храм.

Павліна Шимон, котра довгі роки працювала в сільському клубі і щиро любить Данилово, веде до церкви, зупиняючись перед кам'яним хрестом посеред пагорба. На ньому вибито й прізвище Шимон. Хрест поставили в 1914 році на гроші тих мешканців села, що виїхали шукати щастя в Америку.

Пані Павліна розказує, що місцевій маленькій греко-католицькій громаді церкву передали нещодавно. Розписи в храмі не

збереглися, від гарного барокового вітара лишилися лише фрагменти: приїхали ще в радянські часи якісь люди, назвалися реставраторами і... Добре, хоч кілька ікон залишилося.

Хоча були в селі й справжні реставратори. У 1965 році замінили старий дах на новий, а в 1984-му ремонтували блаженське кріплення хреста, що міг впасти будь-якого моменту. Ніякого будівельного рихтування реставратори не використовували, все робили дідівськими методами: почергово витягували на вершечок вежі три драбини. Адже ходу туди зсередини храму немає. А поруч церкви — дзвіниця. Її використовує православна громада, чий новий храм дивиться знизу на вишукане дерев'яне диво.

Ще у 1980-і роки можна було розгледіти фрески, написані у першій половині XIX століття І. Корнмаєром. Та потоки дощової води через трухлявий гонтовий дах фактично знищили їх. Позбавлені розписів стіни прикрашені рушни-

ками. Павліна Петрівна сама ходила по хатах старожилів, збирала їх для храму. А ще тут є колекція писанок, яка могла б збагатити і поважний музей. Пані Павліна показує вогкі плями на килимах: дах тече, час його змінювати. Та нікому цим зайнятися. Зате громозвід, начебто, справний — може, не повториться в Даниловім стеблівське лихо.

Час їхати до Хусту. А дома можна буде повертатися у спогадах та мріях до дивовижної Долини шедеврів, сподіваючись, що наступного візиту в Мараморощину ще вдасться побачити церкви вцілілими від вогню та води.